

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Michel Foucault (1926-1984)

Sneller, H.W.

Citation

Sneller, H. W. (2009). Michel Foucault (1926-1984). *Thauma*, (2), 9-14. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/15043>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/15043>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

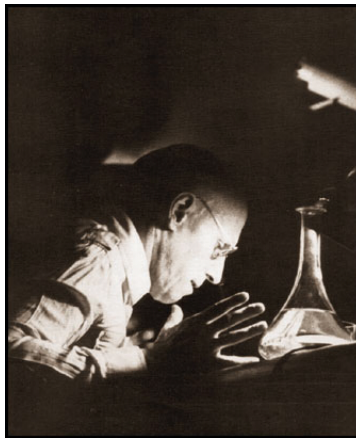
Michel Foucault (1926-1984)

Dr. Rico Sneller, Instituut voor godsdienstwetenschappen

In september start ik een Franstalige leesgroep rond **Michel Foucaults *Les mots et les choses* (1966)**. Deze leesgroep bestaat reeds jaren, zij het in wisselende samenstelling (is het dus wel 'dezelfde' leesgroep?). We hebben ons bezig gehouden met Bergsons, *l'Evolution créatrice*, Paul Ricoeurs, *Soi-même comme un autre*, Sartres, *l'Imaginaire*, en momenteel leggen we de laatste hand aan *l'Etre et le néant*.

Graag nodig ik eenieder die enig actief Frans beheerst uit tot deelname. We komen ongeveer eenmaal per maand samen, de laatste tijd frequent in De Grote Beer, voorheen bij iemand thuis. De bijeenkomsten duren steeds twee uur. Het is erg gezellig. Wie belangstelling heeft, melde zich bij mij (h.w.sneller@hum.leidenuniv.nl). Data worden steeds in overleg vastgesteld.

Onderstaande tekst is bedoeld als een eerste stimulans.

Inleiding

De Franse filosoof Michel Foucault leefde zijn filosofie, zo lijkt het. Hij deed altijd geheimzinnig over zijn privé-leven. Niet dat hij geloofde daarin iets speciaals te moeten verbergen: het wàs er gewoon niet. Er was niet iets wat typisch was voor hem, 'Michel Foucault'. Mensen die hem gekend hebben, beschrijven hem als vriendelijk en hoffelijk, maar tegelijk als afstandelijk en ondoordringbaar. Het woordje 'ik' gebruikte hij niet vaak, liever het woordje 'men'. Je kon hem nauwelijks betrappen op een huis-, tuin- en keukenpraatje. Liever discussieerde hij op niveau, waarna hij graag weer de anonimiteit opzocht. Zelfs zijn Parijse appartement, zegt men, was afstandelijk: kaal, Japanse kunst, atonale muziek.

Foucault werd geboren in Poitiers. Hij kwam uit een artsenfamilie. Tijdens zijn latere leven als filosoof aan de universiteit bleef een belangstelling voor de medische, en vooral ook psychiatrische, wetenschap hem altijd bij. Zijn werk zal overigens nooit eenduidig onder te brengen zijn binnen één bepaald genre, bijv. filosofie, psychologie, psychiatrie, of ook geschiedwetenschap, sociologie enz. Al deze genres komen in Foucaults werk samen.

Als afgestudeerd filosoof aan de Franse elite-universiteit de *École normale supérieure*, verlaat hij al spoedig zijn vaderland. Hij doceert 'Franse cultuur' aan de universiteit van Uppsala (Zweden) en is directeur van het *Institut français* in Polen en Duitsland. Ondertussen schrijft

hij een proefschrift, dat in 1961 verschijnt onder de titel *Waanzin en on-rede. Geschiedenis van de waanzin in de 17e eeuw (Folie et déraison. Histoire de la folie à l'âge classique)*. In dit boek legt Foucault een relatie tussen de behandeling van de *rede* in het denken van Descartes en de behandeling van *waaninnigen* vanaf de 17e eeuw. Tot dusverre was niemand op het idee gekomen, om de centraalstelling van de rede bij Descartes in *verband* te brengen met maatschappelijke verschijnselen uit diezelfde tijd. Foucault concludeert dat er halverwege de 17e eeuw gestichten en interneringshuizen worden opgericht voor waanzinnigen en asociale mensen. Het is alsof, in de tijd van Descartes, er opeens een scherpe scheiding wordt aangebracht tussen rede (*raison*) en on-rede (*déraison*). Al het onredelijke wordt samengebracht en ordelijk opgeborgen op een plek aan de rand van de samenleving. Tot dan toe, zegt Foucault, golden de waanzin en het onredelijke niet als het *tegendeel* van de rede (net zoals zwart het tegendeel is van wit), als het gevaarlijke contrast dat moest worden uitgesloten; waanzin gold als het *grensgebied* van de rede, als iets wat er niet precies van te onderscheiden is en waarin gradaties bestaan (zo ligt er tussen zwart en wit grijs). De waanzinnige kon in de Middeleeuwen wel degelijk iets zinnigs op te merken hebben.

Foucault's belangstelling voor het marginale, afgescheidene en buitengeslotene is gewekt. Eén van zijn aandachtspunten is de manier waarop er in een samenleving of in het denken overheersende patronen zijn, die doorgaan voor 'normaal'. Deze overheersende patronen sluiten onvermijdelijk zaken buiten. Wat Foucault interesseert, is, dat deze buitengesloten (verdrongen) zaken datgene wat doorgaat voor 'normaal' in een ander licht stellen. Wat 'normaal' is, 'is' niet normaal; het wordt normaal *gemaakt* doordat iets anders wordt buitengesloten. Uitsluiting *maakt* het 'normale' normaal, norm of normatief, en het 'abnormale' abnormaal.

Foucault's weg voert kortstondig terug naar Frankrijk. Maar als in 1968 te Parijs de befaamde studentenopstanden uitbreken, bevindt Foucault zelf zich al weer in Brazilië en in Tunesië. Twee jaar eerder was er trouwens nog een boek van zijn hand verschenen, dat een bestseller zou worden: *De woorden en de dingen. Een archeologie van de menswetenschappen (Les mots et les choses. Une archéologie des sciences humaines, 1966)*. De Parijse studentenopstandelingen lijken zijn geestverwanten. Maar Foucault zelf houdt zich op in landen waar er ècht wat op het spel staat, en waar de risico's veel groter zijn. Bij terugkeer in Frankrijk begin jaren 70 constateert hij, dat de sfeer op de universiteiten wel verbeterd is, maar dat hij zich helemaal niet thuisvoelt bij het cliché-matige jargon en bij de gespierde taal van de bevrijders en de emancipatoren, die de burgerlijkheid van de samenleving hadden willen veranderen.

In de jaren 70 wordt Foucault maatschappelijk actief. Hij zet zich met name in voor de verbetering van het lot van gevangenen. Tegelijkertijd publiceert hij, in 1975, het boek *Toezicht houden en straffen (Surveiller et punir)*. In dit boek bestudeert hij de geschiedenis van het straffen. Het boek opent met een bloedstollend ooggetuigenverslag van een middeleeuwse terechtstelling. Eigenaardig genoeg geeft Foucault aan, dat de Verlichting en de humanisering van het straffen (afschaffing van de lijfstraf) niet zonder meer een vooruitgang betekent. Sedert de Verlichting, en met name vanaf de 19^e eeuw, zijn de vormen van – wat Foucault noemt – 'disciplineren' subtieler geworden. Niet alleen in de gevangenis, maar in de samenleving als geheel. Via tal van maatschappelijke structuren (onderwijs, opvoeding, arbeid, leger) wordt het menselijk gedrag zoveel mogelijk aan precieze regels onderworpen. In zekere zin is de huidige mens 'product' van al deze disciplineringsmaatregelen. Zelfs de afwijkende, a-sociale mensen worden aan een dwangstelsel onderworpen: de gevangenis, het tehuis, de inrichting.

Foucault's laatste grote werk is onvoltooid gebleven. Het bestaat uit een drietal boeken, getiteld *De geschiedenis van de seksualiteit (l'Histoire de la sexualité)*. Ook hier probeert Foucault de subtielere werking van machtsuitoefening en disciplineren te ontrafelen. De seksuele revolutie van de jaren 60, aldus Foucault, heeft helemaal geen bevrijding opgeleverd.

In zekere zin worden mensen gedwongen tot nieuwe vormen van openhartigheid en bekentenis. Ditmaal niet ten opzichte van een nieuwsgierige biechtvader, maar nota bene ten overstaan van de hele samenleving. Men meent te moeten uitkomen voor de eigen geaardheid of voor de eigen verborgen seksuele voorkeuren. *De geschiedenis van de seksualiteit* is overigens geen prikkellektuur. De afzonderlijke delen bestaan in een historisch onderzoek en in een kritische bestudering van marginale of onopgemerkte teksten, uit bijv. de klassieke oudheid.

Het vierde deel was aangekondigd als een deel over het christendom. Foucault heeft het niet meer kunnen voltooien. Hij stierf na een slopende ziekte in 1984. Vele maatschappelijk 'marginalen' beschouwen en beschouwden hem als een bevrijder. Tot lang na zijn dood trof zijn vriend en levensgezel bossen bloemen op de trappen van hun appartement: 'voor meneer Foucault'.

Invloeden

Samen met de filosofiestudenten van zijn generatie aan de universiteit heeft Foucault eenzelfde wijsgerig 'menu' voorgezet gekregen. Dit menu bestond uit de filosofie van enkele grote Duitsers: Nietzsche, Husserl en Heidegger. Met name door Nietzsche is Foucault diepgaand beïnvloed. Hij ontleent aan Nietzsche het thema van de 'macht', en de methode van de 'genealogie' (Foucault spreekt liever over 'archeologie': een onderzoek naar het ontstaan van een als vanzelfsprekend geldend verschijnsel, bijv. de 'mens' of de 'wetenschap'). Het thema van de macht en van de wil tot macht ligt bij Nietzsche bijzonder ingewikkeld. "Alles is wil tot macht", had Nietzsche gezegd, "en niets anders dan dat." Het is moeilijk om precies aan te geven wat Nietzsche hiermee heeft bedoeld. Het is ook moeilijk om antwoord te geven op de vraag, hoe hij het bestaan of de werkzaamheid van die wil tot macht waardeerde: als iets wenselijks of als iets onwenselijks, als iets aangenaams of als iets onaangenaams. Het lijkt alsof Nietzsche zich er uiteindelijk aan wilde overgeven, en alsof hij daar zelfs voor pleitte. Consequentie van zich overgeven aan een alles doortrekkende wil tot macht is, dat je je nooit voorgoed achter een bepaald standpunt kunt scharen. Een standpunt neem je in in een *debat*, in een *strijd* die je voert met een overheersende benadering. Daarin komt de wil tot macht tot uitdrukking. (Dit maakt het ook zo moeilijk om Nietzsche vast te pinnen op een bepaald standpunt of een bepaalde mening.)

Bij Foucault speelt een vergelijkbare dubbelzinnigheid. In zijn werk probeert hij de werking van de macht in de samenleving te onderzoeken. Hij probeert verborgen machtsmechanismen aan te wijzen. Maar hij verbindt daar nooit rechtstreeks oordelen of veroordelingen aan. Hij zegt bijv. nooit regelrecht: 'het is moreel verkeerd dat er in de 19^e eeuw een gevangeniswezen ontstond dat gevangenen aan een strak controleregime onderwierp'. Het is alsof het aanwijzen van machtsmechanismen al voldoende is om ze te ontmaskeren. Toch wekt Foucault de indruk dat hij meer oog heeft dan Nietzsche voor datgene wat in de machtsstrijd wordt uitgesloten en overheerst, voor datgene wat marginaal is en zich verzet tegen inkapseling.

Een tweede grote invloed op Foucault wordt uitgeoefend door de Franse filosoof Georges Bataille (1897-1962). Bataille was degene die Nietzsche in Frankrijk grotere bekendheid had gegeven. Hij had zich, even als Nietzsche, verzet tegen de dominante gedachte dat alles in de samenleving een bepaald *nut* moet hebben. Deze 'nuttigheidsmoraal' was opgekomen in de Verlichting en had zich voortgezet in de periode van de industrialisatie in de 19^e eeuw. Er mocht geen energie 'verspild' worden, dat zou niet ten goede komen aan de efficiënte organisatie van (met name) de arbeid. Bataille toont speciale interesse voor al die zaken, die maatschappelijk gezien geen 'nut' hebben, maar die wel degelijk van betekenis zijn. Hij vat ze samen onder de noemer 'grensoverschrijdende ervaringen': oorlog, seksualiteit en erotiek, feest, offer enz. Andere culturen, aldus Bataille, bijv. bepaalde indiaanse, zijn veel beter in

staat dan de Westerse, om te gaan met een sfeer van de werkelijkheid die zich niet goed laat opnemen in een evenwichtig geheel, of in een gesmeerd en soepel lopende samenleving.

Een derde grote invloed op Foucault vormt het werk van de Zwitserse taalkundige De Saussure. Het voert te ver om hier uitgebreid op dit werk in te gaan; van belang is, dat bij De Saussure de taal niet meer wordt opgevat als een *middel* of een *instrument* om een boodschap (bedoeling, betekenis) over te dragen. De taal is bij hem een systeem van tekens (bijv. klanken: de gesproken woorden, en klankbeelden: de geschreven woorden) die pas betekenis krijgen (hoorbaar/leesbaar zijn) doordat ze van elkaar *verschillen* (en dus niet omdat ze steeds naar één en hetzelfde ding verwijzen). De *context* bepaalt de betekenis van een woord of van een zin, niet de werkelijkheid achter dat woord of die zin. ‘De’ werkelijkheid, als een vaste onderlaag van onze taal, als datgene *waarover* wij zogenaamd spreken, komt te verschuiven. De taal wordt een wereld waarin wij in zekere zin gevangen zitten en waar wij niet meer zo maar uit kunnen om te verwijzen naar ‘de werkelijkheid’ daarachter of daarbuiten.

De mens

Het is moeilijk om uit het rijke en veelzijdige oeuvre van Foucault enkele passages te kiezen die een goed beeld geven. Een belangrijk thema in Foucault’s werk is dat van de mens: wie of wat is de mens, of liever: wie of wat is hij niet? Hieronder een passage uit *De woorden en de dingen*, waarin Foucault zijn conclusies trekt uit de door Nietzsche aangekondigde ‘dood van God’. Volgens Foucault moet de mens, wanneer God gestorven is, ook zijn eigen dood onder ogen zien: ‘de’ mens bestaat niet meer als er geen absolute maatstaf is waaraan ‘de’ mens kan worden afgemeten. ‘De’ mens is een uitvinding:

“Nietzsche wijst ons nog steeds het keerpunt: in onze dagen wordt niet zozeer de dood van God bevestigd, als wel het einde van de mens [...]; het wordt dan duidelijk dat de dood van God en de laatste mens met elkaar verbonden zijn: is het niet de laatste mens die aankondigt dat hij God heeft gedood? Op die manier stelt hij zijn taal, zijn denken, zijn lach in de ruimte van de God die al dood is, maar geeft hij zich ook uit voor degene die God gedood heeft, voor iemand in wiens eigen bestaan de vrijheid en de beslissing tot die moord besloten ligt. Zo is de laatste mens tegelijk ouder en jonger dan de dood van God; aangezien hij God heeft gedood moet hij zelf zijn eigen eindigheid op zich nemen; maar aangezien hij in de dood van God spreekt, denkt en bestaat, is zijn eigen moord gedoemd om te sterven; nieuwe goden, dezelfde, vullen reeds de Oceaan van de toekomst; de mens gaat verdwijnen. Meer dan de dood van God, – of liever: in het kielzog van deze dood van God en in een verregaande overeenkomst daarmee, kondigt het denken van Nietzsche het einde van Gods moordenaar aan; het uiteenspatten van het gezicht van de mens in de lach, en de terugkeer van de maskers; het uiteenvloeien van de diepe bedding van de tijd waardoor de mens zich gedragen voelde en waarvan hij de pressie vermoedde in het bestaan zelf van de dingen; het samenvallen van de Terugkeer van het Zelfde met de absolute uiteenval van de mens. [...] [H]eden ten dage bewijst het feit dat de filosofie nog steeds bezig is aan haar einde te komen, en dat misschien binnen de filosofie, maar meer nog daarbuiten en tegen haar in, zowel in de literatuur als in de formele reflectie, de kwestie van de taal zich voordoet, ongetwijfeld dat de mens bezig is te verdwijnen.” (396v.)

In dit citaat sluit Foucault nauw bij Nietzsche aan, in het bijzonder bij Nietzsche’s befaamde aankondiging van ‘de dood van God’ in *De vrolijke wetenschap*. Voor Nietzsche betekende de dood van God dat de mens uiteindelijk, zonder zich daar goed bewust van te zijn, heeft afgerekend met een laatste norm of een hoogste instantie. Nietzsche had deze ‘daad’ vergeleken met het loskoppelen van de aarde van de zon (die haar in balans houdt), of met het leegdrinken van de zee (die de oneindigheid voorstelt): alles komt voortaan op losse schroeven te staan, er is geen waarheid of oneindigheid meer, niet is meer wat het lijkt. Foucault trekt hier zijn conclusie voor wat betreft de mens: de moord op God betekent dat de mens ook zichzelf heeft gedood. Wie is de mens nog, als er geen uiteindelijke maatstaf meer is waaraan hij kan worden beoordeeld? ‘De mens’ ligt niet meer vast. Hij heeft, in de woorden

van Foucault, “zijn taal, zijn denken, zijn lach (gesteld) in de ruimte van de God die al dood is”. Hij is “tegelijk ouder en jonger dan de dood van God”: ouder, omdat hijzelf het initiatief heeft genomen om met God af te rekenen; jonger, omdat hij, *sedert* de dood van God, zelf niet meer bestaat: als een ‘mens’ aan wie iets toegerekend kan worden. Alle panelen zijn beginnen te schuiven. Wat overblijft is een enorme draaikolk, zonder enig houvast. In de woorden van Foucault: slechts ‘maskers’, dat wil zeggen: tijdelijke vormgevingen van mens-zijn, tijdelijke identiteiten.

Een bladzij verder besluit Foucault zijn boek, met de volgende, beroemde, uitdagende en prikkelende woorden:

“De mens is een uitvinding; archeologisch onderzoek naar ons denken toont gemakkelijk de recente datum van die uitvinding aan. En wellicht het spoedige einde.

Als die omstandigheid [die ‘de mens’ uitvond] mocht komen te verdwijnen zoals zij ook ooit verschenen is, dan mogen we wedden dat de mens zal worden uitgewist, zoals een gezicht in het zand aan de rand van de zee.” (398)

De taal

In het voorlaatste citaat noemt Foucault de hedendaagse belangstelling voor de taal als één van de symptomen die erop wijzen, dat de mens bezig is te verdwijnen. Nu was Nietzsche één van de eerste filosofen die de taal hadden herontdekt als iets van groot belang. Heel lang, minstens vanaf Plato, hadden filosofen de taal opgevat als een hulpmiddel om onze gedachten over te dragen naar anderen. De waarheid zelf zou geestelijk zijn, en alleen toegankelijk zijn voor het denken. Alleen een *gedachte* is op de keper beschouwd waar; een uitspraak drukt die gedachte alleen maar uit, en is pas waar als de gedachte dat eerst is.

Nietzsche was iemand die bij deze ‘instrumentele’ opvatting van de taal vragen had gesteld. Wijsgerige begrippen zijn maaksels, aldus Nietzsche; daaronder gaat een veel concretere betekenis schuil. Het woord ‘begrijpen’ bijvoorbeeld is afgeleid van ‘grijpen’. De Ideeënleer van Plato, waarin de Idee gold als het ware, onveranderlijke Zijn, is volgens Nietzsche gebaseerd op een verwarring van grammatica en ‘werkelijkheid’: uit het feit dat het Grieks gebruik maakt van het hulpwerkwoord ‘zijn’ (*einai*) kun je niet afleiden dat er dus ook een zijn-op-zichzelf is, een waar, onveranderlijk, echt zijn. Met alle consequenties van dien voor onze opvattingen over ‘de’ mens, ‘de’ waarheid, ‘de’ goedheid enz.: die ‘zijn’ er eenvoudigweg niet.

Heidegger was nog verder gegaan in zijn herwaardering van de taal. Hij had de taal ons ‘huis’ genoemd. Wij wonen in de taal, de taal was er al voordat wij er waren. Wij komen pas tot besef *in* en *door* de taal, en wij kunnen ons niet losmaken van de taal.

Deze en dergelijke gedachten slijpen verder door in de Franse filosofie en literatuurbeschuiving. Ook Foucault geeft blijk van een niet-instrumentele opvatting van de taal: de taal is niet iets waarvan ik mij kan bedienen als was het gereedschap (zoals ik bijv. in vrijheid een stuk gereedschap uit mijn gereedschapskist kies). De taal is iets waarin ik gesteld en genesteld ben, waarin bepaalde woorden zich aan mij opdringen om te gebruiken, om mezelf, anderen en de wereld te kunnen begrijpen. Taal doet zelf ook iets. Ze verleent identiteit. Ze is doortrokken van machtsmechanismen, van uitsluitingsmethoden. Taalvaardigheid geeft macht. Kleine kinderen die leren praten, nemen vaak uitdrukkingen uit hun omgeving over; deze uitdrukkingen zijn vervolgens de manieren waarop ze over zichzelf, de dingen om hen heen enz. leren nadenken. Een middelbare-schoolopleiding, en een universitaire studie breiden taalkennis uit, en daarmee ook de denk- en begripsmogelijkheden. Ontwikkeling en groei betekenen feitelijk, dat ik *in* bepaalde taalvelden groei. De taal beperkt mijn vrijheid.

Foucault gebruikt, in plaats van het woord ‘taal’, ook wel het woord *discours*. Dit woord is onvertaalbaar. Je kunt het weergeven met woorden als ‘taalpraktijk’, ‘spreken’, ‘vertoog’, ‘betoog’ o.i.d. Het duidt een complex aan van woorden, uitdrukkingen, zinnen, regels en codes. Zo zou je kunnen spreken over het ‘medische’ discours, of het ‘politieke’ discours, maar ook het discours van de ‘emancipatie’ of van het ‘communisme’, van de ‘mode’, van de ‘jeugdcultuur’ of zelfs van de ‘turbotaal’. Mensen die willen meedenken en meepraten, moeten eerst proberen toegang te krijgen tot het discours, tot de gangbare manier van spreken op een bepaald terrein.

Het volgende citaat is ontleend aan Foucault openingscollege aan het voorname Franse Collège de France, in 1970. Dit titel luidt (hoe kan het ook anders): *De orde van het discours* (*L'ordre du discours*). Foucault begint zijn toespraak als volgt:

Het betoog [*discours*] dat ik vandaag moet houden, en in die betogen die ik hier zal moeten houden, in de loop van jaren misschien: ik was graag in staat geweest me er heimelijk in te schuiven. Liever dan het woord te nemen had ik door dit woord omhuld willen zijn, en zo gedragen willen worden ver voorbij elk mogelijk begin. Ik zou het prettig hebben gevonden om te zien hoe, op het moment van spreken, een naamloze stem sedert lang aan mij voorafging: het zou voor mij dan voldoende zijn geweest om daar alleen maar bij aan te sluiten, om de zin te vervolgen, om mij zonder dat men daar erg in heeft, te nestelen in de tussenruimten, alsof de stem mij een wenk had gegeven door zich eventjes in te houden. Van een ‘begin’ zou er dan geen sprake zijn; en in plaats van diegene te zijn van wie het betoog [*discours*] kwam, zou ik eerder toevallig in zijn afwikkeling terechtkomen, als een kleine holte, het punt van zijn mogelijke verdwijning. (7v.)

Foucault spreekt hier over de verdwijning van de mens, van het ‘ik’, in het spreken, in de taal, in het discours. Wanneer we zijn betoog verder volgen, dan blijkt hoe deze wens tot verdwijning in de taal ook betekent, dat het onmogelijk is ècht opnieuw te beginnen. Spreken, een betoog houden, is altijd: aansluiten bij de vorige spreker, aansluiten bij bestaande taalpraktijken. En dit wist mijn individualiteit en bijzonderheid uit.

Ben ik dan niet de bedenker of de auteur van mijn eigen woorden? Zijn het niet *mijn* woorden die daar worden uitgesproken? Is het niet *mijn* toespraak, *mijn* tekst, *mijn* boek? Iets verderop gaat Foucault op dit punt in. Hij zegt dat ik mij de rol van auteur altijd *toe-eigen*. Ik eigen mij een rol toe die in elke tijd opnieuw wordt ingevuld en opgevat. (Bijvoorbeeld: de vroege kathedralenbouwers uit de Middeleeuwen dachten heel anders over auteurschap dan wij vandaag.)

Het zou inderdaad absurd zijn om te ontkennen dat er een schrijvend en uitvindend individu bestaat. Maar ik denk dat – minstens sedert een bepaald tijdvak – het individu dat een tekst begint te schrijven met tegen de horizon de mogelijkheid van een uiteindelijk, gepubliceerd werk, zich de functie van ‘auteur’ toe-eigent: wat hij schrijft en wat hij niet schrijft, wat hij schetst, al was het maar een kladversie, als een schets voor het uiteindelijke werk, en wat hij laat vallen als alledaags gepraat: dat hele spel van verschillen wordt voorgeschreven door de functie ‘auteur’, zoals men die ontvangt uit handen van de eigen tijd, of zoals men daar op zijn beurt wijzigingen in aanbrengt. (30v.)

Foucault sluit dus de mogelijkheid niet uit, dat iemand wijzigingen aanbrengt in de maatschappelijke rol die hij zich aanmeet (bijv. die van auteur). Op dit laatste spoor is Foucault zelf verder gegaan. In zijn laatste teksten is hij op zoek gegaan naar de mogelijkheid om vaste patronen te wijzigen, om een eigen leven te ‘scheppen’ uit het niets, als was het eigen leven een kunstwerk. Hij sluit hierin aan bij de Stoa (met de notie van de ‘zorg voor zichzelf’), bij de renaissance en, andermaal, bij Nietzsche.

In het voorwoord van *De archeologie van het weten* (1969) schrijft Foucault, balancerend op het koord van de zelschepping boven de afgrond van de zelfuitwissing:

(Mijn werk) probeert die onafgebakende ruimte te omlijnen vanwaaruit ik spreek, en die langzaam vorm krijgt in een discours waarvan ik het gevoel heb dat het nog zo hachelijk en onzeker is. [...] Denkt u dat ik in mijn werk zoveel moeite en zoveel plezier zou steken, als het niet zo was dat ik er koppig, met teneergeslagen ogen – en met enigszins onrustige hand – het labyrint voorbereid waarin ik mijzelf waag [...] en verlies? [...] Meer dan één, zoals inderdaad ikzelf, zijn bezig met schrijven om geen gezicht meer te hebben. Vraagt u me niet wie ik ben, en zegt u me niet dat ik hetzelfde moet blijven: dat is een burgerlijke moraal; die heerst over onze papieren. Ze moet ons met rust laten wanneer het erom gaat te schrijven. (27, 28)